

SANOAT KORXONALARINI MIKROMOLIYALASHTIRISHNING IQTISODIY AHAMIYATI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Ko'chkinov Abbos Yusuf o'g'li

TDIU, 2-bosqich magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20126554>

Annotatsiya. Mazkur maqolada sanoat korxonalarini mikromoliyalashtirish tizimining iqtisodiy mohiyati, uning zamonaviy rivojlanish tendensiyalari hamda iqtisodiyotdagi o'рни tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida mikromoliyalashtirish sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirish va bandlikni oshirishda muhim omil ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: mikromoliyalashtirish, sanoat korxonalari, kreditlash, bank tizimi, iqtisodiy o'sish, moliyaviy inklyuziya.

Kirish. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida sanoat korxonalarini rivojlantirish mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki sanoat sektori yalpi ichki mahsulot hajmini oshirish, eksport salohiyatini kengaytirish hamda yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim o'rin egallaydi. Shu nuqtai nazardan, sanoat korxonalarining barqaror faoliyat yuritishi bevosita ularning moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlari bilan chambarchas bog'liqdir.

Moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarining kengligi korxonalarining ishlab chiqarish hajmini oshirish, texnologik modernizatsiyani amalga oshirish hamda innovatsion faoliyatni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Ayniqsa, kichik va o'rta sanoat korxonalari uchun moliyaviy resurslarga kirish masalasi dolzarb bo'lib, ular ko'pincha an'anaviy bank kreditlash tizimida mavjud cheklovlarga duch keladi.

Adabiyotlar tahlili. Mikromoliyalashtirish masalalari ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o'rganilgan. Jumladan, Yunus (2003) mikrokreditlash tizimini kambag'allikni kamaytirishning samarali vositasi sifatida baholaydi. Armendariz va Morduch (2010) mikromoliyalashtirishning iqtisodiy samaradorligini asoslab bergan. Mahalliy olimlar tomonidan ham mikromoliyalashtirish tizimining iqtisodiyotdagi o'рни keng o'rganilgan bo'lib, ular ushbu tizimning sanoat rivojiga ta'sirini alohida ta'kidlab o'tganlar.

Asosiy qism. Sanoat korxonalarini mikromoliyalashtirish tizimi tijorat banklari faoliyatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur tizim orqali kichik va o'rta sanoat subyektlari ishlab chiqarish faoliyatini kengaytirish, asosiy vositalarni yangilash, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish hamda aylanma mablag'lar yetishmovchiligini bartaraf etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu jihatdan, mikromoliyalashtirish sanoat korxonalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash va ularning raqobatbardoshligini oshirishda muhim iqtisodiy instrument hisoblanadi.

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda sanoat sektorining rivojlanishi bevosita moliyaviy resurslarning mavjudligi va ulardan samarali foydalanish darajasi bilan bog'liqdir. Ayniqsa, kichik va o'rta sanoat korxonalari uchun kredit resurslari asosiy moliyalashtirish manbasi hisoblanadi. Shu bois, tijorat banklari tomonidan ajratilayotgan kreditlar hajmi va ularning tarmoqlar kesimidagi taqsimoti iqtisodiyotdagi ustuvor yo'nalishlarni aniqlashda muhim ko'rsatkich sifatida xizmat qiladi. So'nggi yillarda O'zbekistonda tijorat banklari tomonidan ajratilayotgan kreditlar umumiy hajmi barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'lib, bu bank tizimining real sektorni moliyalashtirishdagi faolligi oshib borayotganini ko'rsatadi. Biroq, mazkur o'sish barcha tarmoqlar bo'yicha bir xil darajada kuzatilmaydi.

1-jadval. Tijorat banklari kreditlarining tarmoqlar kesimidagi tarkibi

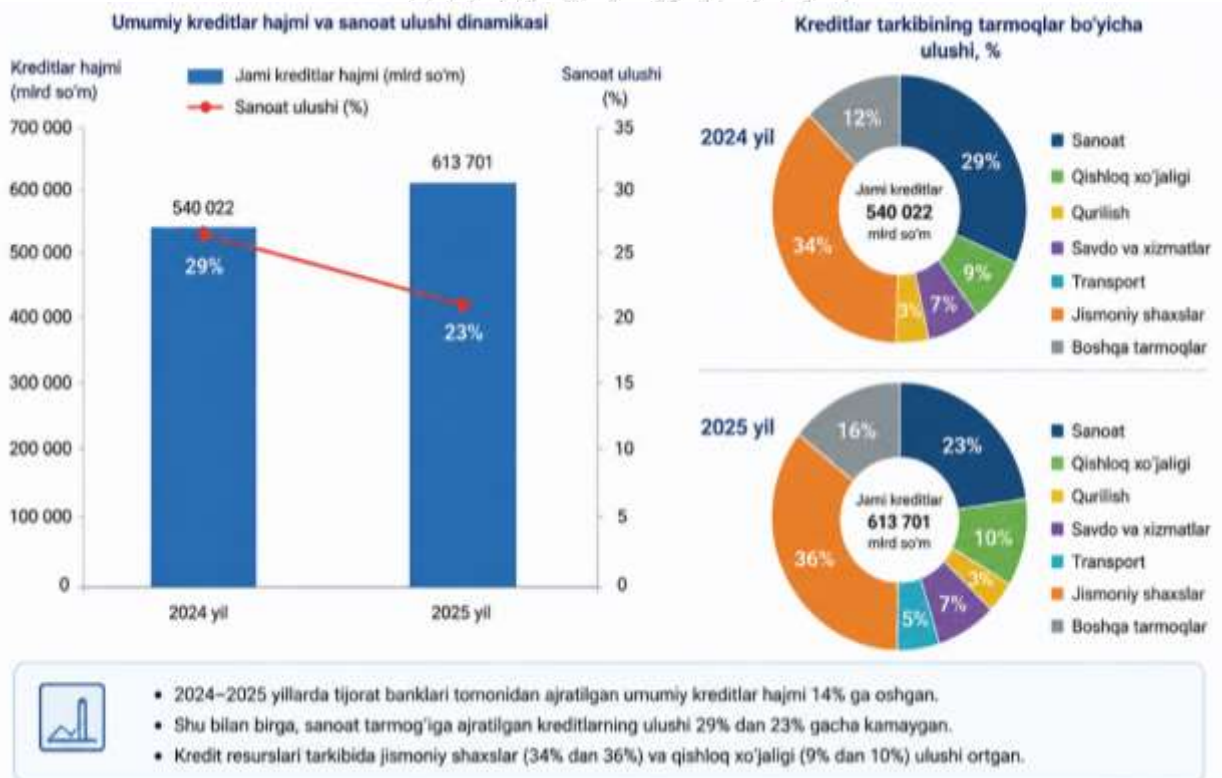
Ko'rsatkich	2024 yil (mlrd so'm)	Ulushi (%)	2025 yil (mlrd so'm)	Ulushi (%)	O'zgarish (%)
Jami kreditlar	540 022	100	613 701	100	+14
Sanoat	154 234	29	140 794	23	-9
Qishloq xo'jaligi	49 856	9	62 086	10	+25
Qurilish	14 016	3	19 965	3	+42
Savdo va xizmatlar	38 636	7	44 675	7	+16
Transport	33 290	6	32 935	5	-1
Jismoniy shaxslar	182 687	34	223 954	36	+23

Yuqoridagi jadval ma'lumotlari asosida tijorat banklari kreditlarining tarmoqlar kesimidagi tarkibi va dinamikasini tahlil qilish mumkin. Umumiy kredit hajmi 540 022 mlrd so'mdan 613 701 mlrd so'mga oshib, 14 foizga o'sgani bank tizimining real sektorni moliyalashtirishdagi faolligi ortganini ko'rsatadi. Biroq, ushbu o'sish fonida sanoat tarmog'iga ajratilgan kreditlar 154 234 mlrd so'mdan 140 794 mlrd so'mga kamayib, 9 foizga qisqargan.

Natijada sanoat sektorining kredit portfelidagi ulushi 29 foizdan 23 foizgacha pasaygan.

Bu esa sanoat korxonalarini moliyalashtirishda muammolar mavjudligini anglatadi.

Mazkur holat sanoat loyihalarining yuqori kapital sig'imi, uzoq muddatli xarakteri, garov ta'minotining yetishmasligi hamda kredit risklarining yuqoriligi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, boshqa tarmoqlarda o'sish kuzatilib, qishloq xo'jaligi kreditlari 25 foizga, qurilish 42 foizga va jismoniy shaxslar segmenti 23 foizga oshgan. Bu esa kredit resurslarining kamroq riskli yo'nalishlarga yo'naltirilayotganini ko'rsatadi. Umuman olganda, kreditlar hajmi oshayotganiga qaramay, sanoat ulushining kamayishi mikromoliyalashtirish tizimini takomillashtirish zarurligini tasdiqlaydi. Mazkur tendensiyani yanada aniqroq ifodalash uchun uni grafik (diagramma) ko'rinishida tasvirlash maqsadga muvofiqdir.

1-rasm. Kreditlar tarkibida sanoat ulushining kamayish

Mazkur diagramma kredit portfelida sanoat tarmog'ining ulushi kamayib borayotganini yaqqol aks ettiradi.

Grafikdan ko'rinib turibdiki, umumiy kredit hajmi oshganiga qaramay, sanoat sektorining nisbiy ulushi qisqarib, boshqa tarmoqlar ulushi ortgan. Bu esa tijorat banklari kredit siyosatida ustuvor yo'nalishlar o'zgarayotganini ko'rsatadi.

Yana bir muhim jihat — innovatsion faoliyatning rivojlanishidir. Mikrokreditlar korxonalariga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish imkonini beradi.

Mazkur holatni ATB "InFinBank" faoliyati misolida ham kuzatish mumkin. Bank tomonidan ajratilgan mikrokreditlar natijasida kichik sanoat korxonalarida ishlab chiqarish hajmining oshishi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi va eksport faoliyatining faollashuvi qayd etilgan. Bu esa mikromoliyalashtirish tizimining amaliy samaradorligini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, amaliyot shuni ko'rsatadiki, mikromoliyalashtirish tizimi to'liq samarali ishlashi uchun bir qator tizimli muammolarni bartaraf etish zarur.

Eng asosiy muammolardan biri — garov ta'minotining yetishmasligi hisoblanadi.

Ko'plab kichik sanoat korxonalari yetarli darajada likvid aktivlarga ega emasligi sababli kredit olishda qiyinchiliklarga duch keladi.

Ikkinchi muhim muammo — kredit risklarining yuqoriligidir. Banklar sanoat loyihalarining uzoq muddatli va yuqori riskli ekanligini hisobga olib, kredit ajratishda ehtiyotkorlik bilan yondashadi. Bu esa kreditlash hajmining cheklanishiga olib keladi.

Shuningdek, foiz stavkalarining nisbatan yuqoriligi korxonalar uchun qo'shimcha moliyaviy yukni yuzaga keltiradi.

Natijada, ayrim korxonalar kreditlardan foydalanishdan voz kechadi yoki ularni samarali ishlata olmaydi. Bundan tashqari, uzoq muddatli moliyaviy resurslarning cheklanganligi sanoat korxonalarining investitsion loyihalarini moliyalashtirish imkoniyatlarini kamaytiradi. Chunki sanoat loyihalari ko'pincha uzoq muddatli kapital qo'yilmalarni talab etadi.

Yuqorida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, mikromoliyalashtirish tizimi sanoat korxonalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etishiga qaramay, uning samaradorligi mavjud tizimli muammolar tufayli to'liq darajada namoyon bo'lmayapti. Bir tomondan, mikromoliyalashtirish tizimi ishlab chiqarish hajmini oshirish, bandlikni kengaytirish va eksport salohiyatini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Boshqa tomondan esa, moliyaviy resurslarga kirishdagi cheklovlar, yuqori risklar va xarajatlar ushbu tizimning imkoniyatlarini sezilarli darajada chegaralab qo'yimoqda. Shu sababli, mikromoliyalashtirish tizimini yanada takomillashtirish, xususan kreditlash mexanizmlarini soddalashtirish, risklarni boshqarish tizimini rivojlantirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish hamda uzoq muddatli moliyaviy resurslarni jalb qilish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Mazkur yo'nalishlarda amalga oshiriladigan chora-tadbirlar nafaqat tijorat banklari faoliyatining samaradorligini oshirishga, balki sanoat korxonalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash va iqtisodiy o'sishni jadallashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati (kıska variant)

1. O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-580-son. 05.11.2019.

2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Tijorat banklari kreditlari va depozitlari bo‘yicha statistik ma’lumotlar. – Toshkent, 2025.
3. Yunus M. Banker to the Poor: Micro-Lending and the Battle Against World Poverty. – New York: PublicAffairs, 2003.
4. Armendáriz B., Morduch J. The Economics of Microfinance. – Cambridge: MIT Press, 2010.
5. World Bank. Microfinance and SME Development Report. – Washington, 2022.